

РОЗБУДОВА КАР'ЄРИ УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ: НАУКОВІ РОЗВІДКИ ТА ПРАКТИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ

legal competence of future managers in higher agricultural educational institutions]. *Youth & market*. No. 2 (157). pp. 73–80. [in Ukrainian].

12. Sytianin, V.V. (2010). Formuvannia pravovoi kompetentnosti naukovo-pedahohichnykh pratsivnykiv vyshchoi shkoly [Formation of legal competence of scientific and pedagogical workers of higher education]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Kyiv, 21 p. [in Ukrainian].

13. Rozina, N.V. (2016). Formuvannia sotsialno-pravovoi kompetentnosti maibutnikh kvalifikovanykh robitnykiv u profesiino-tekhnichnykh navchalnykh zakladakh [Formation

of socio-legal competence of future skilled workers in vocational and technical educational institution]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Kyiv, 21 p. [in Ukrainian].

14. Ianchuk, N.D. (2019). Pravova kompetentnist yak skladova profesiinoho rostu suchasnoho pedahoha [Legal competence as a component of the professional growth of a modern teacher]. Professional competence of a modern teacher: methodology, theory, technique, practice: monograph. Odesa, pp. 159–173. [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 15.10.2025

УДК 378.091:005.963.2

DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4634.2025.345339>

Валерія Міляєва, доктор психологічних наук, професор,
професор кафедри психології

Національного університету біоресурсів і природокористування України
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6107-2778>

Світлана Яшник, доктор педагогічних наук, доцент,
професор кафедри психології

Національного університету біоресурсів і природокористування України
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2689-3954>

РОЗБУДОВА КАР'ЄРИ УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ: НАУКОВІ РОЗВІДКИ ТА ПРАКТИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ

У статті актуалізована проблема кар'єрного становлення учнівської молоді, зважаючи на нові виклики пов'язані з воєнним станом в Україні. Зазначено, що відсутність належного супроводу з боку педагогічних працівників розглядається як чинник, що не сприяє формуванню здатності учнів адекватно оцінювати і розуміти свої професійні прагнення, що зумовлює майбутні професійні розчарування та невдачі.

У дослідженні проаналізовано основні напрямки сучасного управління структурою профорієнтації учнівської молоді у кризових умовах. Обґрунтована методологія підготовки старшокласників до свідомого вибору професії. Визначено індикатори успішності реалізації програми підготовки старшокласників до свідомого вибору професії. Визначено поняття професійного менторства, що обґрунтовує необхідність участі та залучення до питань профорієнтаційної роботи. Представлена програма підготовки учнівської молоді до свідомого вибору професії та побудови кар'єри, яка ґрунтується на комплексності заходів і вдосконаленні підходів орієнтованих на формування компетентності педагогічних працівників з питань профорієнтації учнів.

Ключові слова: стратегічний план діяльності МОН; кар'єра; професійний вибір; професійне самовизначення; розбудова кар'єри молоді; професійне менторство; кар'єрне консультування.

Рис. 5. Табл. 1. Літ. 20.

Valeria Milaeva, Doctor of Sciences (Psychology), Professor,
Professor of the Psychology Department,

National University of Life Resources and Environmental Management of Ukraine
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6107-2778>

Svetlana Yashnyk, Doctor of Sciences (Pedagogy), Associate Professor,
Professor of the Psychology Department,

National University of Life Resources and Environmental Management of Ukraine
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2689-3954>

CAREER DEVELOPMENT OF YOUTH STUDENTS: SCIENTIFIC RESEARCH AND PRACTICAL RECOMMENDATIONS

The article updates the problem of career development of students, taking into account the new challenges associated with martial law in Ukraine. It is noted that the lack of proper support and mentoring from teachers is considered a factor that does not contribute to the formation of students' ability to adequately assess and understand their professional aspirations, which leads to future professional disappointments and failures.

The study analyzes the main directions of modern management of the structure of career guidance for students in crisis conditions. The methodology for preparing high school students for a conscious choice of profession is substantiated. Indicators

of the success of the implementation of the program for preparing high school students for a conscious choice of profession are determined. The concept of professional mentoring is defined, which justifies the need for participation and involvement in career guidance work. The program of training students for a conscious choice of profession and career building is presented, which is based on the complexity of measures and improvement of approaches focused on the formation of professional competencies of pedagogical workers on issues of student career guidance.

Keywords: strategic plan of the Ministry of Education and Science; career; professional choice; professional self-determination; youth career development; professional mentoring; career counseling.

Постановка проблеми. Підготовка учнівської молоді до свідомого вибору професії та побудови власної кар'єри набуває надзвичайно важливого значення. Запровадження системного навчання старшокласників щодо кар'єрного розвитку обумовлено потребою випускників базової середньої освіти визначати свій подальший життєвий шлях: продовжувати навчання й вступати до закладів вищої освіти чи обирати певні види професійного навчання й розвиватися як фахівець. Складність такого вибору насамперед пов'язана з обмеженою інформацією про майбутнє всіх українців в умовах воєнної кризи, яка триває в Україні вже більше 10 років. Так ситуація особливо ускладнює побудову життєвої перспективи для шкільної молоді. Крім того у шкільній програмі зазвичай не передбачено детального огляду професійного середовища, учні не мають чіткого уявлення про різноманіття кар'єрних шляхів, які існують за межами традиційних професій. Отже, ми вважаємо нагальною проблемою неготовність випускників базової середньої школи до професійного самовизначення, відсутність належного супроводу з боку педагогічних працівників, що може стати причиною майбутніх професійних розчарувань та невдач.

Аналіз основних досліджень і публікацій. Аналіз нормативно-правової бази засвідчив, що ми маємо значну кількість нормативно-правової документації в галузі освіти, проте проблема кар'єрного розвитку випускників базової середньої освіти залишається поза увагою. Зокрема, в чинному *Державному стандарті базової середньої освіти (Постанова КМУ № 898 від 30.09.2020 року)* не передбачено курс, спрямований на формування у підлітків здатності свідомо планувати свою професійно-освітню траєкторію [19]. Поряд з цим, *Державний стандарт профільної середньої освіти, затверджений 25 липня 2024 року* передбачає свідомий вибір випускниками базової середньої освіти подальшого навчання в академічному або професійному ліцеї, що неможливе без попереднього навчання самовизначенню й кар'єрному планування і навіть введення посади кар'єрно-освітнього консультанта (КОР).

Також у *Стратегічному плані діяльності МОН до 2027 "Освіта переможців" (11 березня 2024 року)* окреслено необхідність активної участі ЗЗСО у свідомому виборі подальшого освітнього й професійного шляху випускників з метою формування

"успішної людини майбутнього" має з'явитися посада кар'єрного радника та профорієнтаційний курс "Введення в професію" про спеціальності, як невід'ємна частина програми шостих-дев'ятих класів" (Г. Новосад, 2020).

Аналізуючи історичні розвідки профорієнтації учнів, варто зазначити, що в Україні дана діяльність переважно почала розгортатися в перші роки ХХ ст. Серед форм і методів роботи у школах найбільшого поширення набуло визначення профорієнтаційної роботи як системи державних заходів підпорядкованих державному управлінню процесом підготовки учнів до вибору професії.

Визначені основні напрямки, характеристики сучасного управління структурою профорієнтації учнівської молоді у кризових умовах, що характеризується двома напрямками. Перший – розвиток профорієнтації в системі загальної освіти, що має загальноосвітню спрямованість. Серед основних компонентів є такі: а) профінформація (інформування про зміст, умови праці, перспективи та вимоги різних професій; вивчення ринку праці, надання актуальної інформації про попит на певні професії та тенденції ринку праці; інформування про вимоги: роз'яснення про знання, навички та особисті якості необхідні для успішної діяльності в конкретній професійній сфері); б) профконсультація – надання фахової допомоги для обґрунтованого вибору професії, яка базується на вивченні здібностей, інтересів та особистісних якостей людини.

Інший напрямок – орієнтований на розвиток структури профорієнтації в системі соціальних інститутів. Найбільша увага в цьому випадку приділяється розвитку форм і методів профконсультації, визначенню професійної та професійної адаптації тощо. Сучасне управління системою профорієнтації молоді реалізується на рівні трьох основних аспектів: соціально-економічного, психолого-педагогічного, медико-біологічного [18].

Як показують аналітичні розвідки [2], учні закладів загальної середньої освіти основними джерелами професійного самовизначення називають інтернет (70 %), батьків та знайомих (55,4 %), ЗМІ (42,6 %), педагогів і школу (28,8 %), фахівці служби зайнятості (27,3 %), друзі та однокласники (21,8 %). Джерела професійного самовизначення випускників ЗЗСО відображені на рисунку 1.

Аналізуючи дані (див. рис. 3) бачимо, що серед топ 10 спеціальностей випускники віддають пере-

РОЗБУДОВА КАР'ЄРИ УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ: НАУКОВІ РОЗВІДКИ ТА ПРАКТИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ

вагу праву, психології, філології (переклад), менеджменту, кібербезпеці тощо (результати за кіль-

кістю поданих заяв в розрізі спеціальностей) [9; 14; 15].

Рис. 1. Джерела професійного самовизначення випускників ЗЗСО
(створено на основі аналізу відкритих джерел)

Дослідження, проведені на базі Центрів зайнятості [9; 14; 15; 21], показують, що соціальні стереотипи та очікування можуть впливати на вибір старшокласниками певних професій, обмежуючи їхнє власне бачення. Молоді люди можуть відчувати тиск з боку батьків, вчителів або однолітків щодо вибору “престижної” або “надійної” професії, навіть якщо вона не відповідає їхнім особистим інтересам чи особистісним характеристикам. Конс-

товано суттєвий розрив між реальними потребами ринку праці й вподобаннями випускників [9; 14; 15] (за даними Державної служби зайнятості та провідних українських сайтів з пошуку роботи) потребує продавців, менеджерів, лікарів, водіїв, бухгалтерів, кухарів, педагогів, слюсарів, машиністів, операторів, інженерів, будівельників. Професії, яких потребує ринок праці, що відображено на рисунку 2.

Рис. 2. Професії, яких потребує ринок праці

Старшокласники не завжди адекватно оцінюють свої здібності та уміння, не розуміють, як їх можна застосовувати у певній професійній сфері. Все це може відбуватися через емоційну незрілість та обмежений життєвий досвід старшокласників. Наочними підтвердженням цього є дані опитування учнів 8-9 класів ЗЗСО у м. Києва 2024 р. (див. рис. 4). В опитуванні взяли участь 237 старшокласників київських шкіл, віком від 15 до 17 років. Респондентам було запропоновано відповісти на питання “Чи визначилися ви із вибором майбутньої професії?”.

Результати опитування показали, що лише 49,8 % учнів 8 класів і 50,2 % учнів 9 класів готові до здійснення професійного вибору і можуть свідомо обирати то чи інший профіль навчання. Вказані результати засвідчують, що вибір професії для молоді може стати стресовим та хаотичним процесом.

Результати опитування учнів старших класів ЗЗСО у Миколаївській області, засвідчують бажання відчувати активнішу участь ЗЗСО в планування їхньої освітньої і професійної кар'єри. Відповіді респондентів у затребуваності допомоги щодо проф-

РОЗБУДОВА КАР'ЄРИ УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ: НАУКОВІ РОЗВІДКИ ТА ПРАКТИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ

орієнтації розподілились таким чином: практичне знайомство з професією – екскурсія на підприємство або зустріч з представником обраної професії (42,2 %); інформація про заклади освіти (38,3 %),

довідково-інформаційні матеріали про професії (25%); консультація фахівців з професійної орієнтації (22,1 %); проходження тестування з метою визначення своєї майбутньої професії (17,5 %), що на рисунку 5 [13].

Рис. 3. Професії, яким віддають перевагу випускники
(створено на основі аналізу відкритих джерел)

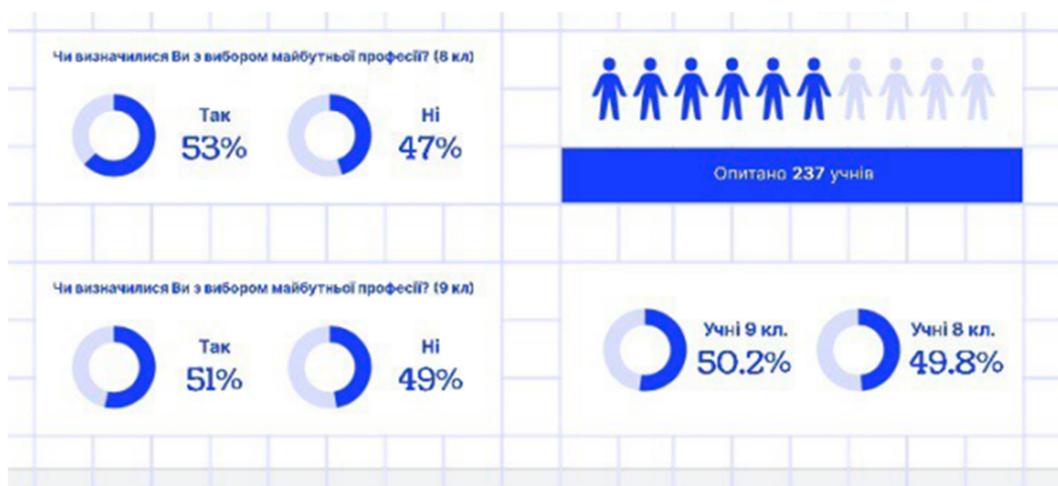

Рис. 4. Результати опитування старшокласників щодо професійного самовизначення (2024 р.)

Рис. 5. Результати опитування старшокласників щодо затребуваності допомоги у професійному самовизначенні

Як показало опитування, старшокласники мають усвідомлену потребу здійснення професійного вибору, але не можуть її задовольнити в умовах професійної орієнтації, які наразі створено у закладах загальної середньої освіти. На нашу думку, вказана ситуація ще більше загостриться у зв'язку з реформуванням профільної старшої школи і розподілом на заклади академічної і професійної освіти. Також ця проблема стає нагальною в умовах трудової міграції молоді за кордон під час воєнних дій на території України. Відтак, є обґрунтована потреба у комплексній підтримці кар'єрного самовизначення учнівської молоді: забезпеченні доступу до інформації, розвитку навичок самоаналізу та планування кар'єри, допомозі у подоланні соціальних стереотипів і тиску.

Мета статті. Головною метою публікації є теоретичне обґрунтування проблеми неготовності до професійного самовизначення старшокласників, аналіз та моніторинг можливостей надання належного супроводу та менторства з боку педагогічних працівників, що сприятиме формуванню свідомих рішень у виборі кар'єрного шляху випускників базової середньої школи.

Виклад основного матеріалу. Відповідно до мети в нашого наукового пошуку ми хочемо зупинитися на розгляді основних завдань, цінності та методології підготовки старшокласників до свідомого вибору професії. Процес підготовки старшокласників до свідомого вибору професії та побудови кар'єри є складовою системи виховної та професійно-орієнтаційної роботи школи. Його ефективність залежить від чіткого визначення завдань, які сприяють формуванню в учнів цілісного уявлення про професійне майбутнє. У низці наукових публікацій було виділено такі основні завдання: формування усвідомленого ставлення до вибору професії; розвиток самопізнання; надання знань про світ професій, формування навичок кар'єрного планування, розвиток ключових компетентностей, підготовка до професійних випробувань, формування мотивації до постійного навчання та саморозвитку [6; 7; 8; 11; 13; 16].

Основним завданнями усвідомленого ставлення учнів до вибору професії визначено розуміння значення професійного вибору для власного життя і розвитку суспільства; усвідомлення відповідальності за прийняті рішення, що допомагає уникнути випадковості у виборі професії. Основними складовими усвідомленого ставлення учнів до вибору професії вважаємо наступні: розвиток самопізнання, сформованість знань про світ професій, розвиток ключових компетентностей (комунікативні, організаційні, аналітичні, уміння приймати рішення, працювати в команді, адаптуватися до змін), формування навичок кар'єрного планування, готовність до професійних випробувань, формування мотивації до навчання та саморозвитку.

Поряд з цим, складовими готовності учнів до навчання впродовж та прагнення та до професійного успіху вважаємо цінності спрямовані на підтримку особистісного зростання, взаєморозуміння, ефективної співпраці, і рівності між учасниками, створення позитивного і відкритого середовища для всіх, надання підтримки для особистісного розвитку, відкритість, емпатія, інклюзивність. Визначені основні (засадничі принципи Концепції НУШ) до яких відносяться: рівність (доступ до можливостей); толерантність та культурне різноманіття (усвідомлення неповторності кожної людини, її безумовної унікальності); довіра (безумовна відкритість у ставленні однієї людини до іншої); соціальна відповідальність (дотримання особою вимог обґрунтованих соціальних норм); лідерство та самореалізація (прагнення критично мислити, ставити під сумнів усталені погляди); свобода (право кожної людини на самовизначення) [11; 13; 16].

Обґрунтована методологія підготовки старшокласників до свідомого вибору професії. Методологія підготовки старшокласників до свідомого вибору професії та побудови кар'єри включає розробку та впровадження програми для учнів 9 класів, яка буде спрямована на їхній особистісний розвиток, соціально-емоційне на етичне навчання, формування здатності до професійного вибору та побудови кар'єри. Програма передбачає підготовку вчителів та шкільних психологів до ефективного менторства, кар'єрного консультування та супроводу процесу кар'єрного розвитку старшокласників [13; 16]. Визначене поняття професійного менторства під яким розуміємо процес педагогічного супроводу професійного самовизначення учнів, в якому вчитель виконує роль досвідченого наставника в освітньому та професійному розвитку учня, враховуючи його прагнення до самовизначення, схильності, здібності та уподобання, адаптуючи його до актуальних реалій сьогодення, таких як швидкі зміни на ринку праці та необхідність навчання впродовж життя [13; 16]. Кар'єрне консультування – це форма роботи з учнями, яка передбачає надання допомоги у визначенні їхніх професійних схильностей, здібностей та уподобань, а також у розробці освітніх та кар'єрних планів з урахуванням запиту ринку праці. Кар'єрний і освітній консультант (КОР) – це педагогічний працівник або психолог, який має спеціальну підготовку і здійснює супровід у виборі професії, надає кар'єрну підтримку, допомагає особистості визначитися з професійним шляхом, планувати освіту, знаходити роботу та розвиватися в кар'єрі [3; 4; 5].

Проаналізована програма підготовки старшокласників до свідомого вибору професії та побудови кар'єри, передбачає, по-перше, розроблення загального дизайну й змістового наповнення; по-друге, її запровадження у освітній процес ЗЗСО з

РОЗБУДОВА КАР'ЄРИ УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ: НАУКОВІ РОЗВІДКИ ТА ПРАКТИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ

метою успішної індивідуалізації, соціалізації та професіоналізації випускників базової середньої освіти, надання їм консультативної допомоги у вирішенні проблеми вибору майбутнього професійного шляху; по-третє, методичний супровід і підготовку вчителів та шкільних психологів до здійснення ефективного професійного менторства та кар'єрного консультування учнів. У цьому випадку передусім важливо застосовувати комплексний підхід, що ґрунтується на розробці та імплементації в процес підготовки учнів профорієнтаційних технологій, а саме: розширення діапазону форм і методів профорієнтаційної роботи з учнями та наповненню їх самоціннісним і професійно-ціннісним змістом. Це є психолого-педагогічним інструментарієм, який сприяє активізації профорієнтації та володіє вузькою спрямованістю на запит учня, має конкретну мету, зміст і очікуваний результат, базується на особистісно-орієнтованій парадигмі і відповідає таким вимогам: діалогічність, наукова аргументованість, результативність, короткочасність [17].

Визначено індикатори успішності реалізації програми підготовки старшокласників до свідомого вибору професії та побудови кар'єри для педагогів: наставництво та менторство, що відображають рівень зростання вмінь вчителів надавати індивідуальну підтримку та менторство учням у процесі їх кар'єрного самовизначення. Також визначено індикатори успішності реалізації програми проф-

орієнтації для учнів: рівень залученості до програми; збільшення обізнаності, розвиток навичок самоаналізу та професійного самовизначення, зниження стресових чинників щодо невизначеності пов'язаного з професійними вибором, зменшення рівня стресу через страх перед майбутнім тощо [1].

Серед рекомендацій звертаємо увагу на наступні: професійна орієнтація повинна бути структурною одиницею освітнього процесу; необхідність підготовки вчителя до здійснення профорієнтаційної роботи, яка в свою чергу повинна бути структурним компонентом професійної компетентності вчителя; зміст профорієнтаційної підготовки вчителя, який повинен визначатись уявленням про профорієнтацію як складну динамічну систему з наступними складовими: професійна провіта, професійна консультація, професійний відбір, професійна адаптація; трьохкомпонентна система профорієнтаційної підготовки вчителя, що включає навчальні курси “Профорієнтація і методика профорієнтаційної роботи”, педагогічна практика з блоком профорієнтаційних завдань, науково-дослідницька робота з профорієнтації тощо [17; 20].

З метою забезпечення учням реальних можливостей для стажування, знайомства з майбутніми професіями, важливою є співпраця з громадою, формування ефективного партнерства між ЗЗСО, ЗВО та роботодавцями. Наше бачення програми, яка б відповідала вказаним вище вимогам, представлено у Табл. 1.

Таблиця 1

ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОГО КУРСУ ОСОБИСТІСНОГО ЗРОСТАННЯ ТА КАР'ЄРНОГО РОЗВИТКУ (9 клас)

1 год/тижд або 1,5 год/тижд 36/54 год/рік		
№ з/п	Зміст	Год.
МОДУЛЬ I. Пізнаю себе: розумію, хочу, можу!		18/27
<i>Метою модуля “Пізнаю себе: розумію, хочу, можу!” – глибше самопізнання учнів, де вони можуть ідентифікувати свої сильні та слабкі сторони, що стане фундаментом для особистісного зростання та розвитку. Він надає інструменти для оцінки власних здібностей і навичок, допомагаючи розкрити потенціал та визначити сфери для подальшого вдосконалення. Аналізуючи свої цінності, прагнення та можливості, учасники зможуть краще розуміти свою унікальність та формувати свідомий шлях до досягнення особистих і професійних цілей, враховуючи соціальне оточення та культурні аспекти, що впливають на їхнє життя.</i>		
1	В чому мої інтереси і бажання?	3/4,5
2	Які здібності й навички я маю?	3/4,5
3	Які мої цінності?	3/4,5
4	В чому унікальність моєї особистості?	3/4,5
5	Які люди мене оточують?	3/4,5
6	На яке культурне підґрунтя я можу спертися у своєму зростанні?	3/4,5
МОДУЛЬ II. Моя професія: дізнаюся, пробую, обираю		18/27
<i>Мета модуля “Моя професія: дізнаюся, пробую, обираю” – надання учасникам глибокого розуміння різноманіття професій, сприяння у виборі професії через практичне знайомство з різними сферами діяльності, відвідування успішних компаній, та розвиток профорієнтаційного портфоліо</i>		
1	Популярні, затребувані та професії майбутнього в Україні. Вибір професії без гендерних стереотипів	1/2
2	Чинники, які хвилю впливають на вибір професії. Професійні стереотипи.	1/2
3	Дізнайся більше про професію своєї мрії. Професії, яких навчають у закладах вищої освіти. Професії, яких навчають у професійних (професійно-технічних) закладах освіти.	3/7

РОЗБУДОВА КАР'ЄРИ УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ: НАУКОВІ РОЗВІДКИ ТА ПРАКТИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ

Продовження таблиці 1

4	<p>Відвідай успішні компанії регіону (на прикладі МХП);</p> <p><i>Київ – освітній.</i> Система освіти міста Києва. Відомі люди в освітній галузі. Знайомство з професіями: “Один день учителя/вихователя...”, екскурсії в ЗДО ЗЗСО, Палац дітей та молоді тощо.</p> <p><i>Київ – культурний.</i> Система культури міста Києва. Відомі люди культурної сфери діяльності: художники, митці, письменники, архітектори; знайомство з професіями: “Один день в роботі культурного працівника”</p> <p><i>Київ – спортивний.</i> Фізкультурно-спортивна система міста. Відомі спортсмени міста. Професії спортивної галузі, екскурсії до фізкультурно-оздоровчих комплексів та дитячо-юнацької спортивної школи міста.</p> <p><i>Київ – комунальний.</i> Знайомство з комунальними підприємствами міста та їх функціями і професіями (КП “УЖКГ”, КП “ЖКЦ”, КП “УФКСТ”, КП “АРР”, КП “Київ-водоканал” тощо). Знайомство з професіями “Один день працівника комунальної сфери...”.</p> <p><i>Київ – бізнесовий.</i> Знайомство з малим і середнім бізнесом найомство з бізнесменами міста, професійні майстерні від малих і середніх підприємств.</p> <p><i>Київ – промисловий.</i> Знайомство з роботою місто утворювальних підприємств..</p> <p><i>Київ – самоврядний.</i> Знайомство зі структурою місцевого самоврядування, його функціями, завданнями та посадами органів місцевого самоврядування. Зустріч з міським (районним) головою, депутатами міської ради тощо. “Один день міського голови”.</p>	10/13
5	Порада кар'єрного консультанта. Індивідуальні зустрічі з учнями з метою створення профорієнтаційного портфоліо: психологічна характеристика особистості; обрані критерії, переліку професій, яким ученя на цей момент надає перевагу; результати тестувань; тощо	упродовж другого модуля
6	Рефлексія. Складання учнями власної кар'єрної стратегії “Хочу–Можу–Потрібно–Обираю”.	2/3

Висновки. Результати наших досліджень дозволяють стверджувати, що більша частина учнів базової середньої освіти, перебуваючи на старті професійного шляху, не готова зробити самостійний вибір професії, який би задовольнив інтереси й потреби особистості; відповідав вимогам ринку праці і суспільства в цілому. Тому одне із завдань системи професійної (професійно-технічної) освіти полягає у створенні умов, що забезпечують молодому поколінню можливості для пошуку й реалізації найбільш ефективних стратегій професійної кар'єри; гарантують їм конкурентоспроможність, професійну мобільність на ринку праці та перспективи кар'єрного зростання.

Подальші наукові розвідки, які будуть відбуватися в українській військовій та післявійськовій освіті, авторами статті вбачаються у впровадженні у програми підготовки старшокласників до свідомого вибору професії та побудови кар'єри інтерактивних інструментів (менторство, тьюторство, наставництво, коучинг тощо); підготовки наставників, спроможних допомагати молоді у розумінні потенціалу певних професій, розширювати їхні можливості професійного самоусвідомлення.

ЛІТЕРАТУРА

- Бех І.Д. Компонентна технологія сходження зростаючої особистості до духовних цінностей. *Початкова школа: науково-методичний журнал*. 2018. № 1. С. 5–10.
- Виговська В. Які спеціальності були найбільш популярними серед вступників у 2023 році? *Суспільство*. URL: <https://voxukraine.org/yaki-spetsialnosti-buly-najbilshpopulyarnymu-sered-vstupnykiv-u-2023-rotsi> (дата звернення: 21.09.2025).
- Гаврилів Н. Наставництво як вид професійної діяльності: генеза розвитку та становлення. Сайт Національної бібліотеки ім. В.І. Вернадського. URL: <http://www.nbu.v>

gov.ua/portal/Soc_Gum/Pippo/2009_5/Havryliv.htm (дата звернення: 22.09.2025).

- Закатнов Д. Концепція професійної орієнтації молоді на робітничі професії (проект). *Професійно-технічна освіта*, 2011. № 1. С. 39–42.

- Закатнов Д. Професійне самовизначення старшокласників: методичний посіб. Київ: КНЕУ, 2003. 96 с.

- Каложна І. Психологічні особливості профорієнтаційної роботи зі старшокласниками в загальноосвітніх навчальних закладах. *Science and Education a New Dimension: Pedagogy and Psychology*. Budapest. Issue 1 (6), 129, 2017. С. 65–69.

- Каложна І. Психологічні чинники професійного самовизначення старшокласників: дис. ... канд. психол. наук: 19.00.07. Київ, 2019. 266 с.

- Каложна І. Тренінг професійного самовизначення: метод. посіб. / За ред. В.Р. Міляєвої. Київ: Альфа Реклама, 2019. 78 с.

- Консультаційна мережа “Моя професія”. URL: <https://myprofession.com.ua/test.php> (дата звернення: 11.10.2025).

- Лисак У. Наставництво та коучинг у системі управління персоналом. Довідник кадровика. 2010. № 5. С. 82–84.

- Лововецька В. Професійна кар'єра особистості в сучасних умовах: монографія. Інститут професійно-технічної освіти НАПН України, Київ, 2015. 279 с.

- Миколаївський обласний центр зайнятості: Вибір професії – думка школярів. URL: <https://mik.dcz.gov.ua/publikaciya/vybir-profesiyi-dumka-shkolyariv> (дата звернення: 10.09.2025).

- Міляєва В., Каложна І. Особливості психологічно-педагогічного супроводу професійного самовизначення старшокласників. Проблеми сучасної психології: зб. наук. пр. Запорізького національного університету та Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України. Запоріжжя: ЗНУ. № 2 (16), 2019. С. 79–84.

- Національне форсайт-дослідження “Україна – 2035: людський капітал та ринок праці”: Як отримати роботу своєї мрії та реалізувати себе в світі, який швидко змінюється? URL: <https://hryoutest.in.ua/courses/diznaysya-pro-trendi> (дата звернення: 21.09.2025).

15. Онлайн-курс “Твоя майбутня професія” від Schooltogo. URL: <https://schooltogo.online/> (дата звернення: 20.09.2025).

16. Освітнє лідерство: від теорії до практики: монографія / авт. кол.; за наук. ред. В.Р. Міляєвої; Київський університет імені Бориса Грінченка. Київ; Кривий Ріг: Вид. Р.А. Козлов, 2021. 296 с.

17. Охріменко З., Ткачук І. Кар'єрне становлення здобувачів освіти: сучасні профорієнтаційні технології і інструменти. *Людознавчі студії. Серія “Педагогіка”*. 2023. № 16 (48), С. 176–188.

18. Терещук А.І. Проблеми професійної орієнтації та самовизначення учнів старшої школи. *Педагогіка вищої та середньої школи*. 2012. Вип. 36. С. 458–464.

19. Тименко В.М. Педагогічні засади соціальної роботи зі студентською молоддю у вищих навчальних закладах США : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.05. Ін-т пробл. виховання АПН України. Київ, 2017. 19 с.

20. Харламенко В.Б. Дидактичні основи курсу профорієнтації в підготовці вчителя трудового навчання: дис... канд. пед. наук: 13.00.02 – Теорія і методика трудового навчання. Київ, 2002. 205 с.

REFERENCES

1. Bekh, I.D. (2018). Komponentna tekhnolohiia skhodzhennia zrostaiuchoi osobystosti do dukhovnykh tsinnosti [Component technology of the ascent of a growing personality to spiritual values]. *Primary school: scientific and methodological journal*. No. 1. pp. 5–10. [in Ukrainian].

2. Vyhovska, V. Yaki spetsialnosti byly naibilsh populiamnyu sered vstupnykiv u 2023 rotsi? [What specialties were the most popular among entrants in 2023?]. *Society*. Available at: <https://voxukraine.org/yaki-spetsialnosti-buly-najbilsh-populyarnymy-sered-vstupnykiv-u-2023-rotsi> (Accessed 21 Sept. 2025). [in Ukrainian].

3. Havryliv, N. Nastavnytstvo yak vyd profesiinnoi diialnosti: geneza rozvytku ta stanovlennia [Mentoring as a type of professional activity: the genesis of development and formation]. Website of the National Library named after V.I. Vernadskiy. Available at: http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/Pippo/2009_5/Havryliv.htm. (Accessed 22 Sept. 2025). [in Ukrainian].

4. Zakatnov, D. (2011). Kontseptsii profesiinnoi oriantatsii molodi na robotnychi profesii (proekt) [Concept of professional orientation of youth to working professions (project)]. *Vocational and technical education*. No. 1. pp. 39–42. [in Ukrainian].

5. Zakatnov, D. (2003). Profesiine samovyznachennia starshoklasnykiv: metodychnyi posib. [Professional self-determination of high school students: a methodological guide]. Kyiv, 96 p. [in Ukrainian].

6. Kaliuzhna, I. (2017). Psykholohichni osoblyvosti proforiantatsiinoi roboty zi starshoklasnykamy v zahalnoosvitnikh navchalnykh zakladakh [Psychological features of career guidance work with high school students in general education institutions]. *Science and Education a New Dimension: Pedagogy and Psychology*. Budapest, Issue I (6), 129, pp. 65–69. [in Ukrainian].

7. Kaliuzhna, I. (2019). Psykholohichni chynnyky profesiinoho samovyznachennia starshoklasnykiv [Psychological factors of professional self-determination of high school students]. *Candidate's thesis*. Kyiv, 266 p. [in Ukrainian].

8. Kaliuzhna, I. (2019). Treninh profesiinoho samovyznachennia: metod. posib. [Training of professional self-determination: a methodological guide]. (Ed.). V.R. Miliieva. Kyiv, 78 p. [in Ukrainian].

9. Konsultatsiina merezha “Moia profesiiia” [Consultation network “My profession”]. Available at: <https://myprofession.com.ua/test.php> (Accessed 11 Oct. 2025). [in Ukrainian].

10. Lysak, U. (2010). Nastavnytstvo ta kouchynh u systemi upravlinnia personalom [Mentoring and coaching in the personnel management system]. *Personnel manager's guide*. No. 5. pp. 82–84. [in Ukrainian].

11. Lovovetska, V. (2015). Profesiina kariera osobystosti v suchasnykh umovakh: monohrafiia [Professional career of an individual in modern conditions: monograph]. Institute of vocational and technical education of the National Academy of Sciences of Ukraine, Kyiv, 279 p. [in Ukrainian].

12. Mykolaivskiy oblasnyi tsentr zainiatosti: Vybir profesii – dumka shkoliariv [Mykolaiv Regional Employment Center: Choosing a profession – the opinion of schoolchildren]. Available at: <https://mik.dcz.gov.ua/publikaciya/vybir-profesiiy-dumka-shkoliariv> (Accessed 10 Oct. 2025). [in Ukrainian].

13. Miliieva, V. & Kaliuzhna, I. (2019). Osoblyvosti psykholohichno-pedahohichnoho suprovodu profesiinoho samovyznachennia starshoklasnykiv [Features of psychological and pedagogical support of professional self-determination of high school students]. *Problems of modern psychology: collection of scientific works of Zaporizhzhia National University and the Institute of Psychology named after H.S. Kostyuk of the National Academy of Sciences of Ukraine*. No. 2 (16). Zaporizhzhia, pp. 79–84. [in Ukrainian].

14. Natsionalne forsait-doslidzhennia “Ukraina – 2035: liudskiy kapital ta rynek pratsi”: Yak otrymaty robotu svoiei mrii ta realizuvaty sebe v sviti, yakyi shvydko zminiuetsia? [National foresight study “Ukraine – 2035: human capital and the labor market”: How to get the job of your dreams and realize yourself in a rapidly changing world?]. Available at: <https://hryoutest.in.ua/courses/diznaysya-pro-trendi> (Accessed 21 Sept. 2025). [in Ukrainian].

15. Online-kurs “Tvoia maibutnia profesiiia” vid Schooltogo [Online course “Your future profession” from Schooltogo]. Available at: <https://schooltogo.online/> (Accessed 20 Sept. 2025). [in Ukrainian].

16. Osvitnie liderstvo: vid teorii do praktyky: monohrafiia [Educational leadership: from theory to practice: monograph. (Ed.). V.R. Miliieva; Kyiv Borys Hrinchenko University. Kyiv; Kryvyi Rih, 2021. 296 p. [in Ukrainian].

17. Okhrimenko, Z. & Tkachuk, I. (2023). Karierne stanovlennia zdobuvachiv osvity: suchasni proforiantatsiini tekhnolohii i instrumenty [Career development of education seekers: modern career guidance technologies and tools]. *Human studies. Series “Pedagogy”*. No. 16 (48), pp. 176–188. [in Ukrainian].

18. Tereshchuk, A.I. (2012). Problemy profesiinnoi oriantatsii ta samovyznachennia uchniv starshoi shkoly [Problems of professional orientation and self-determination of high school students]. *Pedagogy of higher and secondary schools*. Vol. 36. pp. 458–464. [in Ukrainian].

19. Tymenko, V.M. (2017). Pedahohichni zasady sotsialnoi roboty zi studentskoio moloddu u vyshchykh navchalnykh zakladakh SShA [Pedagogical principles of social work with student youth in higher educational institutions of the USA]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Kyiv, 19 p. [in Ukrainian].

20. Kharlamenko, V.B. (2002). Dydaktychni osnovy kursu proforiantatsii v pidhotovtsi vchytelia trudovoho navchannia [Didactic foundations of the career guidance course in the training of teachers of labor training]. Kyiv, 205 p. [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 07.10.2025